

به نام خداوند جان و خرد

دانشگاه یزد

مجتمع هنر و معماری
دانشکده معماری و شهرسازی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
معماری

طراحی باغ تفریحی - فرهنگی ملک
(آرامش در پناه باغ)

اساتید راهنما :

دکتر سیدعلی اکبر کوششگران

مهندس مهدی محمودی

استاد مشاور :

دکتر حمید ندیمی

پژوهش و نگارش :

ندا مشهدی محمد کاظم

۱۳۸۶ / ۱۱ / ۲۸

شهریور ۱۳۸۶

۹۴۷۲۳

کتابخانه مرکزی دانشگاه یزد

به:

شريكم
آرام بخشم
شاديم
همسرم

تشکر و قدردانی

در اینجا سپاس خود را تقدیم به کسانی می دارم که به نحوی در انجام این رساله مرا یاری دادند. جناب آقای دکتر حمید ندیمی، آقای مهندس محمودی و به ویژه آقای دکتر کوششگران، که در سازماندهی رساله و طراحی معماری کمکهای ارزنده ای روا داشته اند .

چکیده

ما در دورانی زندگی می‌کنیم که پدیده‌های آفرینش در زمین، در اثر هجوم انسان‌های متمدن، سیمای واقعی خود را به سرعت از دست می‌دهند. دیگر چهره واقعی طبیعت جز در مناطق بسیار دور از تمدن و صنعت قابل مشاهده نمی‌باشد. انسان معاصر با پیچیده شدن مسأله زندگی مواجه است. لذا امروزه انسانها جهت مقابله با تنش‌ها، نیاز به آرامش و راحتی را بیش از گذشته احساس می‌کنند. آرامش، آلترناتیوی که دور و دست نیافتنی می‌نماید. در جهانی که ویژگی مسلم آن، تکثر و چندپارگی است، چگونه می‌توان زندگی انسان را دعوت به آرامش کرد؟ یکی از روش‌های رسیدن به این آرامش، تعامل محیط مصنوع با جهان طبیعی است، که از طریق امتزاج و درهم آمیزی انسان و طبیعت حاصل می‌گردد.

آنچه مرا بر آن داشت تا به بررسی باغ ایرانی به عنوان مصداقی از طبیعت در آفرینش معماری بپردازم، سؤالاتی است که همواره ذهن مرا به خود مشغول داشته است: چرا انسانهای قدیم از سلامت روحی و روانی بیشتری برخوردار بودند؟ چرا در معماری گذشته که قدم برمی‌داریم، آرامش را در وجودمان حس می‌کنیم؟ چرا عناصر طبیعی موجود در باغ، اعم از آبناها، گیاهان و... در دل باغها تصویر بزرگی از نشاط و شادابی برای ما ایجاد می‌کنند؟ پاسخ به این پرسش‌ها ما را بر آن می‌دارد، ایمان بیاوریم: بسیاری از بناهای گذشته علی‌رغم پاسخگویی به بسیاری از پارادایم‌های انسانی، کماکان واجد کیفیتی هستند که انسان معاصر را هر چند برای لحظه‌ای کوتاه از عالم محسوسات (عالم محصور در زمان و مکان) منفک ساخته و به سرزمین دیگری عروج می‌دهند.

به نظر می‌رسد که معماری ایرانی در تعامل با عناصر طبیعی برای ایجاد آسایش در انسان خوب عمل نموده است. موضوع مطالعاتی این پایان‌نامه نیز بر همین مسأله متمرکز است و هدف آن بهره‌گیری از مفاهیم و تکنیک‌های معماری گذشته در طراحی امروز و برقراری ارتباط میان انسان و طبیعت در سایه پدیده باغسازی ایرانی، می‌باشد.

در مبانی نظری پروژه سعی خواهد شد به بررسی کیفیات فضایی و ساختار کالبدی باغ ایرانی و بررسی عناصر طبیعی و محرک‌های حسی موجود در آن و نحوه تاثیر آنها بر انسان پرداخته و از رهگذر این مطالعات به طراحی مکان و مأوایی در دل طبیعت و ایجاد باغ امروزی جهت پاسخگویی به نیاز انسان معاصر بپردازد.

فهرست مطالب

فصل اول : مبانی و مفاهیم

انسان، طبیعت، معماری

گام اول - انسان

- ۱-۱ مقدمه..... ۱
- ۲-۱ شناخت انسان و سلسله مراتب نیازهای او..... ۲
- ۳-۱ انسان و آرامش..... ۵
- ۴-۱ طبیعت و آرامش..... ۷
- ۵-۱ معماری و آرامش..... ۹

گام دوم - انسان و طبیعت

- ۶-۱ طبیعت..... ۱۳
- ۷-۱ انسان و طبیعت..... ۱۵
- ۸-۱ رویکرد روانشناسانه به ارتباط انسان و طبیعت..... ۱۹
- ۹-۱ بحران ارتباط با طبیعت..... ۲۰
- ۱۰-۱ سرچشمه تفاوتها در مکاتب طراحی در طبیعت..... ۲۲
- ۱۱-۱ انواع ارتباط بین انسان و طبیعت..... ۲۳
- ۱۱-۱ الف - ارتباط غیر سامانه ای یا سامانه ای گسسته..... ۲۴
- ۱۱-۱ ب - ارتباط سامانه ای پیوسته (ارگانیک)..... ۲۴

- ۱۱-۱-ب-۱- طبیعت پایه هویت انسان ۲۴
- ۱۱-۱-ب-۲- انسان پایه هویت طبیعت ۲۵
- ۱۱-۱-پ-۱- ارتباط فرا سامانه ای ۲۶

گام سوم- طبیعت و معماری (با الهام از الگوی باغ)

- ۱۲-۱- مبانی مکاتب چهارگانه طراحی در طبیعت ۲۷
- ۱۲-۱-الف- دیدگاه اول : نگرش های طبیعت ستیز و سکولار ۲۸
- ۱۲-۱-الف- ۱-نمونه مصداقی : باغ فرانسوی ۲۹
- ۱۲-۱-ب- دیدگاه دوم : نگرش های طبیعت گریز (بی تفاوت) ۳۰
- ۱۲-۱-ب-۱- نمونه مصداقی : باغ انگلیسی ۳۲
- ۱۲-۱-پ- دیدگاه سوم : نگرش های طبیعت گرا ۳۳
- ۱۲-۱-پ-۱- نمونه مصداقی : باغ ژاپنی ۳۵
- ۱۲-۱-ت- دیدگاه چهارم : تکمیل طبیعت ۳۵
- ۱۲-۱-ت-۱- نمونه مصداقی: باغ ایرانی ۳۷
- ۱۳-۱- حضور طبیعت در معماری ۳۸
- ۱۴-۱- طبیعت بستری برای معماری ۳۸
- ۱۴-۱-الف- طبیعت عنصری از معماری ۴۰
- ۱۴-۱-ب- طبیعت آرایه ای بر معماری ۴۰
- ۱۴-۱-پ- طبیعت رهنمودی در معماری ۴۱

گام چهارم - انسان، طبیعت و معماری

- ۱۵-۱ مقدمه ای بر رابطه انسان و طبیعت در باغ ایرانی..... ۴۲
- ۱۶-۱ انسان و باغ..... ۴۴
- ۱۷-۱ حضور طبیعت در باغ..... ۴۸
- ۱۸-۱ نتیجه گیری..... ۵۲

فصل دوم : باغ ایرانی - الگوواره باغ بهشت

برقراری تعامل و پیوند میان انسان، طبیعت، معماری

گام اول - باغ ایرانی و عناصر آن

- ۱-۲ مقدمه..... ۵۳
- ۲-۲ باغ ایرانی - کلیات..... ۵۵
- ۳-۲ پیشینه تاریخی و سیر تحول..... ۵۶
- ۴-۲ تعریف و واژه‌شناسی..... ۵۹
- ۵-۲ تعاریف باغ و باغ ایرانی..... ۶۰
- ۶-۲ مقدمه ای بر عناصر باغ ایرانی (عناصر اصلی)..... ۶۲
- ۶-۲ الف- زمین..... ۶۵
- ۶-۲ ب- آب..... ۶۷
- ۶-۲ پ- گیاهان..... ۶۸
- ۶-۲ ت- فضا..... ۷۱

- ۷۳ ..... ۷-۲ عناصر فرعی
- ۷۴ ..... ۸-۲ برخی از خصوصیات باغ ایرانی
- ۷۴ ..... ۸-۲ الف- خصوصیات کارکردی
- ۷۶ ..... ۸-۲ ب- خصوصیات کالبدی

گام دوم- عناصر و عوامل پدیداری و حسی در باغ ایرانی

- ۷۸ ..... ۹-۲ عناصر و عوامل پدیداری و حسی در باغ ایرانی
- ۷۹ ..... ۹-۲ الف- عناصر و عوامل پدیداری (ساختار کالبدی) باغ ایرانی
- ۷۹ ..... ۹-۲ ۱- عناصر چهار گانه اولیه : (آب ، باد ، خاک ، آتش)
- ۸۱ ..... ۹-۲ ۲- آب
- ۸۱ ..... ۹-۲ ۲- الف آب و معماری
- ۸۳ ..... ۹-۲ ۲- ب آب و باغ ایرانی
- ۹۳ ..... ۹-۲ ۳- خاک
- ۹۴ ..... ۹-۲ ۴- باد
- ۹۵ ..... ۹-۲ ۵- آتش (نور)
- ۹۶ ..... ۹-۲ ۵- ۱- بررسی مفهوم نور در باغ ایرانی
- ۹۷ ..... ۹-۲ ۵- ۱- الف- نور برای روشنایی
- ۹۷ ..... ۹-۲ ۵- ۱- ب- نور برای گرمایش
- ۹۸ ..... ۹-۲ ۵- ۱- پ- نور برای زیبایی

- ۹۸ .....۱-۵-۹-۲-ت- نور برای انتقال احساس
- ۹۸ .....۱-۵-۹-۲-ث- نور برای انتقال مفاهیم
- ۱۰۰ .....۶-۹-۲- گیاه
- ۱۰۱ .....۷-۹-۲- هندسه
- ۱۰۲ .....۱-۷-۹-۲-ارتباط هندسه و حرکت در باغ ایران
- ۱۰۶ .....۸-۹-۲-تقارن و توازن
- ۱۰۸ .....۹-۹-۲-چهار باغ
- ۱۱۱ .....۱۰-۹-۲-کوشک
- ۱۱۴ .....۱۱-۹-۲-رنگ
- ۱۱۶ .....۱۰-۲-عناصر و عوامل حسی (کیفیات فضایی) باغ ایرانی
- ۱۱۶ .....۱-۱۰-۲-تقدس
- ۱۱۸ .....۲-۱۰-۲-موسیقی
- ۱۲۲ .....۳-۱۰-۲-نظم
- ۱۲۳ .....۴-۱۰-۲-محسوریت (نقش دیوار در باغ)
- ۱۲۵ .....۵-۱۰-۲-اصل مرکزیت و وحدت درونی
- ۱۲۶ .....۶-۱۰-۲-تناسب
- ۱۲۶ .....۷-۱۰-۲-سلسله مراتب

گام سوم - باغ ژاپنی

- ۱۲۸.....۱۱-۲ مقدمه ای بر شناخت باغ ژاپنی
- ۱۲۹.....۱۲-۲ باغ ژاپنی - کلیات
- ۱۳۰.....۱-۱۲-۲ طبیعت گرائی
- ۱۳۱.....۲-۱۲-۲ وابی - آئین وابی
- ۱۳۲.....۳-۱۲-۲ ناقربینگی
- ۱۳۲.....۴-۱۲-۲ سابی
- ۱۳۳.....۱۳-۲ عناصر باغ ژاپنی
- ۱۳۳.....۱-۱۳-۲ عناصر طبیعی
- ۱۳۳.....۱-۱۳-۲ الف آب
- ۱۳۵.....۱-۱۳-۲ ب سنگ
- ۱۳۶.....۱-۱۳-۲ پ گیاه - نقش و اهمیت آن
- ۱۳۸.....۲-۱۳-۲ عناصر مصنوع
- ۱۳۸.....۲-۱۳-۲ الف فانوس
- ۱۳۹.....۲-۱۳-۲ ب پاگودا
- ۱۳۹.....۲-۱۳-۲ پ پل
- ۱۴۰.....۱۴-۲ جمع بندی

گام چهارم - مطالعه تطبیقی باغ ایرانی و باغ ژاپنی

- ۱۴۲..... ۱۵-۲ مطالعه تطبیقی باغ ایرانی و باغ ژاپنی
- ۱۴۳..... ۱۶-۲ ساختار باغ ژاپنی
- ۱۴۵..... ۱۷-۲ ساختار باغ ایرانی
- ۱۴۶..... ۱۸-۲ محرک های حسی موجود در باغ ایرانی و ژاپنی
- ۱۴۷..... ۱۹-۲ گونه شناسی باغ
- ۱۴۸..... ۲۰-۲ رابطه بیرون و درون
- ۱۴۹..... ۲۱-۲ مظهر آب
- ۱۴۹..... ۲۲-۲ راهها
- ۱۵۰..... ۲۳-۲ رنگ
- ۱۵۰..... ۲۴-۲ وسایل باغ
- ۱۵۱..... ۲۵-۲ مراسم ویژه
- ۱۵۳..... ۲۶-۲ نتیجه گیری

فصل سوم : کیفیات فضایی و ساختار کالبدی باغ ایرانی

بررسی نمونه موردی باغ ایرانی

- ۱۵۶..... ۱-۳ مقدمه
- ۱۵۷..... ۲-۳ باغ شازده ماهان کرمان
- ۱۵۸..... ۳-۳ نقد بنا - نقد فضا - نقد کارکرد

۱۵۸	۳-۳-۱ نقد بنا : وجه پدیداری - واقعیت فضای کالبدی.....
۱۵۸	۳-۳-۱ الف موقعیت محیطی باغ.....
۱۵۹	۳-۳-۱ ب نظام هندسی.....
۱۶۱	۳-۳-۱ پ انتظام آب.....
۱۶۳	۳-۳-۱ ت انتظام گیاهی.....
۱۶۶	۳-۳-۱ ث انتظام حرکتی.....
۱۶۷	۳-۳-۱ ج انتظام منظر.....
۱۶۸	۳-۳-۲ نقد فضا : کیفیات فضایی و محرک های حسی.....
۱۷۱	۳-۳-۳ نقد کارکرد: انتظام و عملکرد ساختمانی.....
۱۷۳	۳-۴ شناسایی ساختار کالبدی باغ ایرانی و نحوه تاثیر آنها بر انسان.....
۱۷۳	۳-۵ شناسایی کیفیات فضایی و محرک های حسی موجود در باغ ایرانی و نحوه تاثیر آنها بر انسان.....
۱۷۶	۳-۶ نتیجه گیری.....

فصل چهارم: شناخت بستر طراحی

مبانی نظری طرح

گام اول - شناخت بستر طراحی

۱۸۳	۴-۱ استان تهران.....
۱۸۳	۴-۱-۱ موقعیت جغرافیایی.....

- ۱۸۳.....۲-۱-۴ آب و هوا
- ۱۸۴.....۳-۱-۴ وضعیت بادها
- ۱۸۵.....۴-۱-۴ بررسی بادهای تهران و طبقه بندی آن
- ۱۸۶.....۵-۱-۴ بارندگی و رودها
- ۱۸۸.....۶-۱-۴ دما و وضعیت تابش خورشید
- ۱۸۹.....۷-۱-۴ جهت قبله
- ۱۸۹.....۸-۱-۴ پوشش گیاهی
- ۱۹۰.....۲-۴ پیشینه تاریخی باغ ملک
- ۱۹۴.....۳-۴ نحوه انتخاب بستر
- ۱۹۴.....۱-۳-۴ پیشینه تاریخی و توسعه فیزیکی تهران
- ۱۹۴.....۲-۳-۴ موقعیت بستر طرح در شهر
- ۱۹۴.....۳-۳-۴ کاربری اطراف
- ۱۹۵.....۴-۳-۴ ترافیک اطراف و دسترسی
- ۱۹۸.....۴-۴ محدوده مورد مطالعه به روایت نقشه های قدیمی
- ۱۹۹.....۵-۴ کاربری باغ
- ۱۹۹.....۱-۵-۴ ساختمانهای با ارزش
- ۱۹۹.....۱-۱-۵-۴ تالار ملک التجار
- ۱۹۹.....۲-۱-۵-۴ قصر ملک
- ۲۰۰.....۲-۵-۴ ساختمانهای فاقد ارزش
- ۲۰۱.....۶-۴ توپوگرافی

۷-۴ مسیر های باارزش در داخل باغ..... ۲۰۱

گام دوم - مبانی نظری طرح

۸-۴ مبانی نظری طرح..... ۲۰۶

۸-۴-۱ مقدمه..... ۲۰۶

۸-۴-۲ نحوه ارتباط انسان با محیط..... ۲۰۷

۸-۴-۳ مبانی طراحی..... ۲۱۰

۹-۴ احیا باغ ملک..... ۲۱۷

۹-۴-۱ احیا و توانبخشی..... ۲۱۷

۹-۴-۲ توصیه های طراحی..... ۲۱۸

۱۰-۴ راهکارهای پیشنهادی جهت طراحی باغ های ایرانی امروز..... ۲۲۰

۱۱-۴ برنامه فیزیکی باغ تفریحی، فرهنگی ملک..... ۲۲۲

گام سوم - طراحی

۱۲-۴ شرح مصور پروژه..... ۲۲۶

فهرست تصاویر

فصل اول : مبانی و مفاهیم

انسان، طبیعت، معماری

- تصویر ۱-۱: انسان و طبیعت ۲
- تصویر ۲-۱: انسان و سلسله مراتب نیازهایش ۳
- تصویر ۳-۱: (الگوواره باغ بهشت) انسان، طبیعت، معماری ۴
- تصویر ۴-۱: طبیعت و عناصر طبیعی موجود در باغ ایرانی ۴
- تصویر ۵-۱ : الگوواره باغ بهشت (باغ ایرانی) برقراری تعامل و پیوند میان انسان، طبیعت، معماری ۵
- تصویر ۶-۱: برقراری تعامل میان انسان، طبیعت ۱۵
- تصویر ۷-۱ و ۸-۱ : انسان، طبیعت، برگرفته از نمایشگاه باغ ایرانی، موزه هنرهای معاصر تهران، ۱۳۸۳ ..... ۱۷
- تصویر ۹-۱: ارتباط غیر سامانه ای یا سامانه ای گسسته انسان، طبیعت ۲۴
- تصویر ۱۰-۱: ارتباط سامانه ای پیوسته (طبیعت پایه هویت انسان) ۲۵
- تصویر ۱۱-۱: ارتباط سامانه ای پیوسته (انسان پایه هویت طبیعت) ۲۶
- تصویر ۱۲-۱: ارتباط فرا سامانه ای (خداوند پایه هویت انسان و طبیعت) ۲۷
- تصویر ۱۳-۱: باغ فرانسوی ۲۹
- تصویر ۱۴-۱: باغ انگلیسی ۳۲

- تصویر ۱-۱۵: باغ ژاپنی..... ۳۵
- تصویر ۱-۱۶: باغ ایرانی..... ۳۷
- تصویر ۱-۱۷: طبیعت و معماری..... ۳۸

فصل دوم : باغ ایرانی - الگوواره باغ بهشت

برقراری تعامل و پیوند میان انسان، طبیعت، معماری

- تصویر ۲-۱: باغ ایرانی..... ۵۵
- تصویر ۲-۲: واژه شناسی باغ..... ۵۹
- تصویر ۲-۳: عناصر اصلی (زمین)..... ۶۵
- تصویر ۲-۴: عناصر اصلی (آب)..... ۶۷
- تصویر ۲-۵: عناصر اصلی (گیاه)..... ۶۸
- تصویر ۲-۶: عناصر اصلی (فضا)..... ۷۱
- تصویر ۲-۷: آب و باغ ایرانی..... ۸۳
- تصویر ۲-۸: خاک..... ۹۳
- تصویر ۲-۹: باد..... ۹۴
- تصویر ۲-۱۰: نور..... ۹۶
- تصویر ۲-۱۱: چهار باغ..... ۱۰۸
- تصویر ۲-۱۲: کوشک..... ۱۱۱
- تصویر ۲-۱۳: رنگ..... ۱۱۴

- تصویر ۲-۱۴ : رنگ در باغ ایرانی..... ۱۱۵
- تصویر ۲-۱۵ : محصوریت (نقش دیوار در باغ) باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۲۳
- تصویر ۲-۱۶ : سنگ در باغ ژاپنی..... ۱۳۵
- تصویر ۲-۱۷ : گیاه در باغ ژاپنی..... ۱۳۶
- تصویر ۲-۱۸ : فانوس در باغ ژاپنی..... ۱۳۸
- تصویر ۲-۱۹ : پاگودا در باغ ژاپنی..... ۱۳۹
- تصویر ۲-۲۰ : پل در باغ ژاپنی..... ۱۳۹
- تصویر ۲-۲۱ : عناصر باغ ژاپنی..... ۱۴۳
- تصویر ۲-۲۲ : ساختار باغ ایرانی..... ۱۴۵
- تصویر ۲-۲۳ و ۲-۲۴ : رنگ در باغ ایرانی و باغ ژاپنی..... ۱۵۰

فصل سوم : کیفیات فضایی و ساختار کالبدی باغ ایرانی

بررسی نمونه موردی باغ ایرانی

- تصویر ۳-۱ : باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۵۷
- تصویر ۳-۲ : عکس هوایی باغ شازده - منظر باستانی ک در آن جنبه های " تاریخی - باستانی " و " طبیعی - بوم شناختی " ، در ترکیبی هم سو با یکدیگر قرار می گیرند..... ۱۵۸
- تصویر ۳-۳ : نظام هندسی باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۰
- تصویر ۳-۴ : انتظام آب در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۱
- تصویر ۳-۵ : نظام حرکت آب در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۲

- تصویر ۳-۶: انتظام گیاهی در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۳
- تصویر ۳-۷: انتظام گیاهی و استقرار درختان در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۴
- تصویر ۳-۸: انتظام گیاهی و انواع درختان موجود در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۵
- تصویر ۳-۹ و ۳-۱۰: انتظام حرکتی و دیدروهای اصلی موجود در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۷
- تصویر ۳-۱۱: انتظام منظر و محصوریت در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۶۷
- تصویر ۳-۱۲: انتظام و عملکرد ساختمانی موجود در باغ شازده ماهان کرمان..... ۱۷۲

فصل چهارم: شناخت بستر طراحی

مبانی نظری طرح

- تصویر ۴-۱: وضعیت بادها..... ۱۸۵
- تصویر ۴-۲: درجه اهمیت وزش بادها..... ۱۸۶
- تصویر ۴-۳: توزیع میزان بارش..... ۱۸۷
- تصویر ۴-۴: دما و وضعیت تابش خورشید..... ۱۸۸
- تصویر ۴-۵: جهت قبله..... ۱۸۹
- تصویر ۴-۶: دورنمای شمیران از بام عمارت ملک..... ۱۹۳
- تصویر ۴-۷: عمارت ملک در امامزاده قاسم شمیران..... ۱۹۳
- تصویر ۴-۸: عمارت فرمانفرما در امامزاده قاسم..... ۱۹۳
- تصویر ۴-۹: حوضخانه باغ ملک..... ۱۹۳
- تصویر ۴-۱۰: موقعیت باغ ملک در تهران..... ۱۹۴